

ANNALES ZBORNÍK
MUSEI SLOVENSKEHO
NATIONALIS NÁRODNÉHO
SLOVACI MÚZEA

ARCHEOLÓGIA 25
ROČNÍK CIX – 2015

ANNALES ZBORNÍK
MUSEI SLOVENSKÉHO
NATIONALIS NÁRODNÉHO
SLOVACI MÚZEA

ARCHEOLÓGIA 25
ROČNÍK CIX – 2015

Bratislava 2015

ANNALES MUSEI NATIONALIS SLOVACI
ZBORNÍK SLOVENSKÉHO NÁRODNÉHO MÚZEA

CIX- 2015
ARCHEOLÓGIA 25

Redakčná rada/Editorial Board

PhDr. Juraj Bartík, PhD. (predseda/Chairman), Doc. PhDr. Gertrúda Březinová, CSc.,
Mgr. Radoslav Čambal, PhDr. Beata Egyházy-Jurovská, PhDr. Zdeněk Farkaš, PhD.,
PhDr. Matej Ruttkay, CSc., PhDr. Etela Studeníková, CSc., PhDr. Vladimír Turčan

Zostavovateľ/Edited by
PhDr. Vladimír Turčan

Preklad do nemeckého, anglického a slovenského jazyka/translation into English,
German and Slovak languages: REELS, s. r. o., Stephanie Staffen, Radoslav Čambal

Publikácia je recenzovaná/publication is reviewed

Za jazykovú úpravu príspevkov zodpovedajú autori/the Authors are responsible for their contributions

Grafická úprava/Graphic design
Matúš Lányi

Tlač/Print

Vydalo/Published by: Slovenské národné múzeum-Archeologické múzeum, Bratislava 2015
Náklad/Numbers of the copies: 350 kusov

© Slovenské národné múzeum-Archeologické múzeum/Slovak National Museum-Archaeological Museum 2015

ISBN 978-80-8060-365-6
ISSN 1336-6637

ZBORNÍK SLOVENSKÉHO NÁRODNÉHO MÚZEA CIX – 2015 ARCHEOLÓGIA 25

OBSAH / INHALT

TOMÁŠ KOLON:

- 11 NÁLEZ DISKOVITÉHO MLATU A MLATU SO ŽLIABKOM ZO ŠPAČINIEC
18 DISCOVERY OF A DISC MACEHEAD AND A GROOVED SLEDGEHAMMER FROM ŠPAČINCE

JANA MELLNEROVÁ ŠUTEKOVÁ – PAVOL JELÍNEK – JANA HLAVATÁ – DANIEL KENDRALA:

- 19 SÍDLISKOVÝ OBJEKT WIESELBURSKEJ KULTÚRY V BRATISLAVE-RUSOVCIACH
28 EIN SIEDLUNGSOBJEKT DER WIESELBURG-KULTUR IN BRATISLAVA-RUSOVCE

SIMONA SLIACKA:

- 31 KOLEKCIA DROBNÝCH BRONZOVÝCH ŠPERKOV Z LISOVSKÉJ JASKYNE
35 EINE KOLLEKTION VON KLEINEM BRONZESCHMUCK AUS DER LISKOVSÁ HÖHLE

DAVID PARMA – BLANKA MIKULKOVÁ – MIROSLAV ŠMÍD – HANA NOHÁLOVÁ:

- 37 SÍDELNÍ AREÁLY STŘEDNÍ DOBY BRONZOVÉ Z DRNOVIC U VYŠKOVA
71 MIDDLE BRONZE AGE SETTLEMENT AREAS IN DRNOVICE, VYŠKOV COUNTY

ZOJA BENKOVSKY-PIVOVAROVA:

- 73 ZUR TERMINOLOGIE DER BRONZEZEITLICHEN HÜGELGRÄBERKULTUR IN MITTELEUROPA
87 K TERMINOLOGII MOHYLOVEJ KULTÚRY DOBY BRONZOVEJ V STREDNEJ EURÓPE

RADOSLAV ČAMBAL:

- 89 SÍDLISKO KALENDERBERSKEJ KULTÚRY V DUNAJSKEJ LUŽNEJ-NOVÝCH KOŠARISKÁCH
154 SIEDLUNG DER KALENDERBERG-KULTUR IN DUNAJSKÁ LUŽNÁ-NOVÉ KOŠARISKÁ

ALENA ŠEFČÁKOVÁ:

- 160 ANTROPOLOGICKÁ A ARCHEOZOOLOGICKÁ ANALÝZA NÁLEZU Z OBJEKTU 1/02
Z DUNAJSKEJ LUŽNEJ – NOVÝCH KOŠARÍSK (OKR. SENEC)

IGOR MURÍN:

- 161 INTERPRETATION OF GEOPHYSICAL SURVEY OF AN EARTHEN MOUND FOR ARCHAEOLOGICAL
PURPOSES, MOST PRI BRATISLAVE
169 INTERPRETÁCIA GEOFYZIKÁLNYCH MERANÍ (ZEMNÉHO NÁSYPU) PRE ARCHEOLOGICKÉ ÚČELY,
MOST PRI BRATISLAVE

MARTIN KVIETOK:

- 171 NOVÁ LOKALITA Z DOBY LATÉNSKEJ V PRIECHODE (OKR. BANSKÁ BYSTRICA) A JEJ POSTAVENIE
V ŠTRUKTÚRE OSÍDLENIA HORNÉHO POHRONIA
192 NEW LOCATION FROM THE LATÈNE PERIOD IN PRIECHOD (BANSKÁ BYSTRICA DISTRICT) AND ITS
STATUS IN THE SETTLEMENT STRUCTURE OF THE UPPER POHRONIE REGION

CHRISTOPH RÖTTGER:

- 195 ÜBERLEGUNGEN ZUR ZEITSTELLUNG DER MÜNZEN DER BIATEC-REIHE
209 CONSIDERATIONS ABOUT DATING THE COINS OF THE BIATEC-SERIES
POZNATKY O DATOVANÍ SÉRIÍ MINCÍ TYPU BIATEC

IGOR BAZOVSKÝ – MAGDA PICHLEROVÁ †:

- 211 RÍMSKA KAMENNÁ ARCHITEKTÚRA PRI IRKUTSKEJ ULICI V BRATISLAVE-RUSOVCIACH
232 RÖMISCHE STEINARCHITEKTUR BEI DER IRKUTSKÁ STRASSE IN BRATISLAVA-RUSOVCE

ANDREA NÁMEROVÁ:

- 233 NÁLEZ VOTÍVNEHO OLTÁRIKA Z KOVÁCSOVEJ ULICE V BRATISLAVE-RUSOVCIACH
238 FUND EINES VOTIVALTARS VON DER KOVÁCZOVÁ STRASSE IN BRATISLAVA-RUSOVCE

JÚLIUS VAVÁK:

- 239 KONIEC MORAVSKÉHO DÉMONA? PRÍSPEVOK K IDENTIFIKÁCIÍ VÝJAVU NA VČASNOSTREDOVEKOM HONOSNOM OPASKU Z LOKALITY BŘECLAV – POHANSKO
254 THE END OF THE MORAVIAN DEMON? CONTRIBUTION TO THE IDENTIFICATION OF A SCENE ON AN EARLY MEDIEVAL OSTENTATIOUS BELT FROM THE BŘECLAV – POHANSKO LOCALITY

ZDENĚK FARKAŠ:

- 257 STREDOVEKÉ OPEVNENIE STARÝ ZÁMOK II PRI PEZINKU
295 DIE MITTELALTERLICHE BEFESTIGUNG STARÝ ZÁMOK II BEI PEZINOK

ZDENĚK FARKAŠ – IGOR CHOMA – ROMAN PAŠTEKA – RENÉ PUTIŠKA:

- 299 IDENTIFIKÁCIA MIESTA ULOŽENIA OSTATKOV KARDINÁLA PETRA PÁZMÁNYA A ARCIBISKUPA JURAJA LIPPAYA A NÁLEZ DEPOTU ZLATÝCH MINCÍ V KRYPTÁCH POD PRESBYTÉRIOM DÓMU SV. MARTINA V BRATISLAVE
311 IDENTIFIZIERUNG DES NIEDERLEGUNGSPLATZES DER RELIQUIEN VON KARDINAL PETER PÁZMÁNY UND DES ERZBISCHOFES JURAJ LIPPAY UND EIN HORTFUND VON GOLDMÜNZEN IN DEN KRYPTEN UNTER DEM PRESBYTERIUM DES ST. MARTINS-DOM IN BRATISLAVA

KOLOKVIUM – KOLLOQUIUM

VLADIMÍR TURČAN:

- 313 TRINÁSTY ROČNÍK KOLOKVIÍ K OTÁZKAM RÍMSKO-GERMÁNSKEJ ARCHEOLÓGIE
314 DREIZEHNTER JAHRGANG DER KOLLOQUIEN ZU DEN FRAGEN DER RÖMISCH-GERMANISCHEN ARCHÄOLOGIE

KRISTIAN ELSCHKE:

- 315 KERAMIK VON „RÖMISCH-GERMANISCHEN“ NIEDERLASSUNGEN IN BRATISLAVA-DÚBRAVKA UND STUPAVA-MÁST (WESTSLOWAKEI)
338 KERAMIKA Z „RÍMSKO-GERMÁNSKYCH“ USADLOSTÍ V BRATISLAVE-DÚBRAVKE A V STUPAVE-MÁSTE (ZÁPADNÉ SLOVENSKO)

MAREK KALÁBEK:

- 339 GERMÁNSKÁ KERAMIKA V PŘÍKOPU ŘÍMSKÉHO TÁBORA V OLOMOUCI-NEŘEDÍNĚ
345 GERMANISCHE KERAMIK IM GRABEN DES RÖMISCHEN LAGERS IN OLOMOUC – NEŘETÍN

RADKA KNÁPEK – ONDREJ ŠEDO:

- 347 BARBARSKÁ KERAMIKA Z KONTEXTŮ SE STRATIGRAFICKÝMI VZTAHY K ŘÍMSKÉMU ZDIVU V TRATI NEURISSEN V MUŠOVĚ
376 KERAMIK DER BARBAREN VON KONTEXTEN MIT STRATIGRAPHISCHEN BEZIEHUNGEN ZUM RÖMISCHEN MAUERWERK IN DER FLUR NEURISSEN IN MUŠOV

JÁN RAJTÁR:

- 379 GERMÁNSKE NÁLEZY Z RÍMSKEHO DREVOZEMNÉHO TÁBORA V IŽI
395 DIE GERMANISCHEN FUNDE AUS DEM RÖMISCHEN HOLZ-ERDE-LAGER IN IŽA

VLADIMÍR VARSÍK – TITUS KOLNÍK:

- 401 KERAMIKA Z HLAVNEJ BUDOVY V CÍFERI-PÁCI
411 KERAMIK VOM HAUPTGEBÄUDE IN CÍFER-PÁC

VLADIMÍR TURČAN:

- 413 GERMÁNSKA KERAMIKA Z ANTICKEJ REZIDENCIE V STUPAVE (VÝSKUM V ROKOCH 1987 – 2004)
421 GERMANISCHE KERAMIK AUS DER ANTISCHE REZIDENZ IN STUPAVA (FORSCHUNGEN IN JAHREN 1987 – 2004)

- 423 RECENZIE – BESPRECHUNGEN

NÁLEZ VOTÍVNEHO OLTÁRIKA Z KOVÁCSOVEJ ULICE V BRATISLAVE-RUSOVCIACH

ANDREA NÁMEROVÁ

Keywords: votive altar, Roman period in Slovakia, Rusovce, Jupiter Optimus Maximus

Abstract: Findings votive altar in Bratislava-Rusovce. In April 2014, at the the Kováčsová street in Bratislava began archaeological research, which brought a surprising find. On one of the parcel was discovered in situ votive altar made of sandstone with a votive inscription dedicated to Jupiter (I. O. M.). The altar is divided into base, scape and an abacus. The inscription has been preserved in good condition, the individual letters are clearly visible and the rest of the finding is without major damage. The altar contain no other inscriptions or decoration on back and in sides. It is a simple type of altar stone. Similar types of altars with dedication to god Jupiter are already documented in Bratislava. All previous findings comes from Bergl location and two of them were secondarily used in the church of St. Vitus in Rusovce. The latest finding of votive altar on the Kováčsová Street is currently the only found in situ in civil settlement (vicus) and therefore can amend our knowledge of this important locality of the Roman period. The altar can be dated to the 2nd – 3rd century AD.

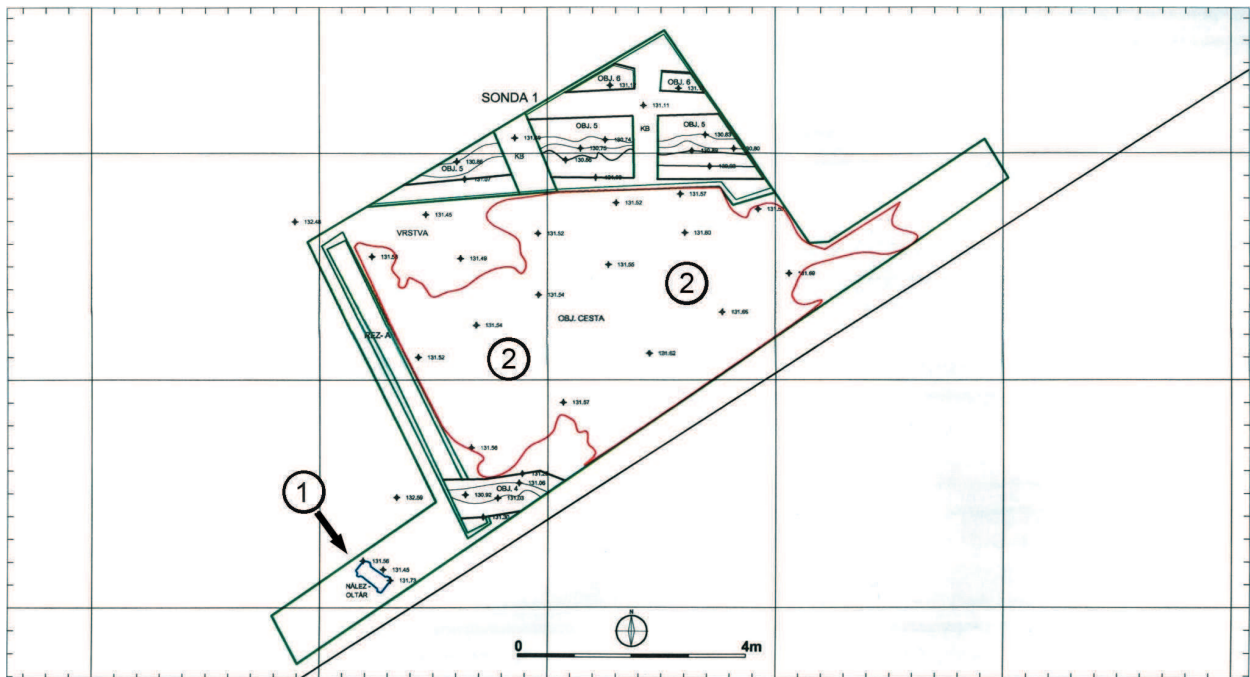
Úvod

Záchranné archeologické výskumy v Bratislave-Rusovciach každoročne prinášajú nové objavy a prispievajú k rozšíreniu našich poznatkov o ich dejinách. V apríli roku 2014 sa realizoval záchranný archeologický výskum na Kováčsovej ulici v Bratislave-Rusovciach. Bol vyvolaný plánovanými stavebnými prácami rodinných domov a príjazdovej cesty na parcele s predpokladaným výskytom archeologických nálezov (Jelínek 2014, 8). Na pozemku sa uskutočnilo meranie geofyzikálnych anomálií georadarom. Ten zachytil množstvo anomálií, no nepotvrdil prítomnosť zaniknutých architektúr. Následne boli v miestach, ktoré zachytil georadar ako odchýlky, vytýčené prieskumné rezy 1 – 8 (obr. 1). Medzi rezom 5 a 6 bola zachytená štrková vrstva. Z toho dôvodu sa rozšíril priestor medzi týmito dvoma rezmi, aby sa zachytil jej priebeh (obr. 2). V hĺbke jedného metra bola odkrytá cesta tvorená ubitou hlinou a vysypaná vrstvou riečného štrku, lemovaná z oboch strán dvojicou priekop (Jelínek 2014, 8). Na základe nálezov (fragmenty terry sigillaty, železné klince, zvieracie kosti, nožičky, bronzové kovania odevu atď.) zašliapaných do cesty, možno datovať túto komunikáciu do doby rímskej. Podrobnou analýzou artefaktov bude možné datovať jej používanie a zánik. Predbežne sa dá uvažovať o tom, že ide o cestu, ktorá spájala antickú Gerulatu s niektorou ďalšou lokalitou (Jelínek 2014, 8), pričom nemôžeme vylúčiť ani Carnuntum. V blízkosti cesty bol objavený kamenný votívny oltárik zasvätený Jupiterovi Optimovi Maximovi,

Obr. 1 Bratislava-Rusovce. Plán mestskej časti s vyznačenými prieskumnými rezmi (plán I. Kolčák).

Abb. 1 Bratislava-Rusovce. Stadtteilplan mit markierten Sonden-Schnitten (Plan: I. Kolčák).

Obr. 2 Bratislava-Rusovce. Sonda medzi rezmi 5 a 6. 1: situovanie kamenného oltára; 2: blok cesty z hlíny a riečneho štrku (plán I. Kolčák).
 Abb. 2. Bratislava-Rusovce. Sonde zwischen den Schnitten 5 und 6. 1. Situierung des Steinaltars; 2: Straßenblock aus Lehm und Flussschotter (Plan: I. Kolčák).

ktorý je hlavným predmetom tohto príspevku. Cieľom bude aj zhodnotenie nálezu v kontexte ostatných votívnych oltárikov z Rusoviec, jeho analýza a celkové vyhodnotenie.

Prehľad výskumu rímskych kamenných pamiatok v Rusovciach

Bádaniu a publikovaniu rímskych kamenných pamiatok z Gerulaty a iných oblastí Slovenska je venovaných niekoľko publikácií (*Schmidtová/Jezná/Kozubová 2005; Žák-Matyasowszky 2003; Hošek 1985; Ratimorská 1984* a iné). Všetky vyššie uvedené publikácie obsahujú katalógy, v ktorých sú zverejnené potrebné informácie k jednotlivým pamiatkam. Doterajšie kamenné pamiatky z Rusoviec boli objavené v oblasti kastela (prevažne poloha Bergl) alebo

Obr. 3 Bratislava-Rusovce. Kamenný oltár v pôvodnej polohe.
 Abb. 3 Bratislava-Rusovce. Steinaltar in ursprünglicher Lage.

sekundárne použité (kostol sv. Víta v Rusovciach). Miesto nájdenia oltára na Kováčsovej ulici mohlo a nemuselo byť primárne. Pod časť tejto ulice zasahuje tzv. vicus, no taktiež sú v niektorých oblastiach ulice zachytené aj pohrebiská označené ako I., II. a III. (*Radnóti/Gabler 1982, 49; Varsík 1996, 22, Kraskovská 1974, 95, 124–130*). Existencia osady bola úzko spätá s vojenským táborom, ktorý poskytoval obyvateľom ochranu a zdroj príjmov (*Bazovský 2000, 14*). Počas markomanských vojen v druhej polovici 2. storočia došlo k prvému pustošeniu osady. Onedlho po ňom, v rokoch 259 – 260 po Kr. nasledoval barbarský vpád (*Bazovský 2000, 14*). Predpokladalo sa, že z vpádu sa Gerulata už nikdy nespamätala a veľká časť civilnej osady zostala neosídlená. Objav mílnika a stavby s podlahovým vykurovaním datovaného do 3. storočia naznačuje, že aj po tejto udalosti vicus a jeho osídlenie pretrvávalo (*Kovács/Schmidtová 2012, 311–318*). Výskum v roku 2014 prebiehal na parcelách č. 699 a 700. Nachádza sa teda na území civilnej osady. Na vedľajšej parcele č. 698 sa v roku 2008 uskutočnil záchraný archeologický výskum. V priestore základových rýh novostavby sa zachytili

stopy osídlenia, datované na základe nálezového materiálu do doby rímskej. Získaný materiál pozostáva z keramiky vrátane terry sigillaty. Skúmaná poloha predstavovala osadu rustikálneho charakteru (*Schmidtová/ Kozubová 2008, 143*). Prieskum vedľajšej parcely teda neprinesol významnejšie nálezy, no potvrdzuje osídlenie tejto časti Kováčovej ulice v dobe rímskej. Ako už bolo na začiatku príspevku uvedené, oltárík sa našiel v tesnej blízkosti cesty, lemovanej po oboch stranách priekopou (*Jelínek 2014, 8*). Či sa sem dostal náhodou alebo či s cestou priamo súvisel, nedokážeme v súčasnosti dokázať ani vyvrátiť. Nálezy z komunikácie sú ešte v štádiu postupného spracovania a vyhodnocovania.

Opis nálezu

Oltár s votívnym nápisom sa našiel v hĺbke približne 1,50 m in situ. Je vysoký 64 cm, nápisové pole má dĺžku 34 cm, šírku 20 cm, dĺžka hornej podstavy je 21 cm. Bol otočený na dedikačnej strane v smere na severozápad (obr. 3). Ako materiál bol použitý pieskovec. Má malé poškodenia na ľavej strane abaku aj dolnej podstavy. Na dolnej podstave na pravej strane taktiež chýba malý kus, ktorý sa žiaľ uvoľnil pri náraze lyžice bagra. Nápisové pole nie je vyhotovené rovno. V hornej i dolnej časti možno vidieť tendenciu ku klesaniu (obr. 4). Nápis sa zachoval vo veľmi dobrom stave, jednotlivé písmena sú dobre viditeľné a aj zvyšok nálezu je okrem vyššie menovaných porušení v dobrom stave (obr. 5). Bočné steny a zadná drieková strana neobsahujú žiadny ďalší nápis ani dekorácie. Abakus je hladký a nemá zdobenie, oltár má však profilovanú rímsu aj sokel. Je to jednoduchý typ oltárneho kameňa. Ako druh písma je použitá latinská kapitálna forma (*Šedivý a kol. 2015, 91*).

Prepis:

I(OVI) · O(PTIMO) · M(AXIMO) / S(ACRVM) · L(VCIVS) · SEPT(IMVS) · / MAIOR/[I]NVS · / V(OTVM) · S(OLVIT)
·L(AETUS) L(IBENS) M(ERITO)

Preklad:

Preklad: Jupiterovi najlepšíemu a najvyššiemu zasvätil Lucius Septimus Maiorinus, sľub splnil dobrovoľne, rád a podľa zásluhy.

Obr. 4 Bratislava-Rusovce. Kamenný oltárík s nápisom (foto D. Kendrala).
Abb. 4 Bratislava-Rusovce. Steinaltar mit Inschrift (Foto: D. Kendrala).

Obr. 5 Bratislava-Rusovce. Nápisová strana kamenného oltáríka (foto D. Kendrala).
Abb. 5 Bratislava-Rusovce. Die beschriftete Seite des Steinaltars (Foto: D. Kendrala).

Obr. 6 Bratislava-Rusovce. Terra sigillata z príslušného rigolu.
Abb. 6 Bratislava-Rusovce. Terra Sigillata von der angrenzenden Rigole.

10. Titulus votivus nr. 8

Obr. 7 Bratislava-Rusovce. Kamenný oltárik z polohy Bergl.
Abb. 7 Bratislava-Rusovce. Steinaltar von der Lage Bergl.

Ako prvé si kladieme otázku, kto bola osoba, ktorá dala oltár zasvätiť. S menom uvedeným na oltári sa na Slovensku v rámci už objavených kamenných pamiatok nestretávame. Okrem samotného mena tu nie je uvedený žiadny titul, ani príslušnosť k vojenskej jednotke. Táto skutočnosť nám preto komplikuje presnejšie datovanie nálezu. Pravdepodobne však ide o právoplatného rímskeho občana. Meno sa totiž skladá z troch slov – praenomen, nomen a cognomen, podľa zaužívaného systému Rimanov už od čias republiky (Schmidt 2004, 85, 86, 88). Lucius patrí medzi najčastejšie používané praenomen u Rimanov (Schmidt 2004, 85). Septimus naznačuje, že išlo o siedmeho muža rodu v poradí a Maior(i)nus je neobvykle vyskloňovaná forma od latinského koreňa slova maior, ktoré znamená starší. Cognomen Maiorinus sa objavuje po prvýkrát až v neskoréj antike, za čias vlády cisára Konštantína II. (337 – 340). Tento Maiorinus mal funkciu praefectus praetorio Orientis (*Gutsfeld:* „Maiorinus“). Jeho život a zamestnanie poznáme len v zlomkoch. Vrchol svojej kariéry dosiahol ako praefectus praetor v Antiochii a túto funkciu preukázateľne zastával v lete 344 až do 28. júla 346 po Kr. (*Cod. Theod.* 11, 22, 1). Zomrel pred rokom 357 po Kr. (*Lib. Ep.* 560). Chýbajú nám informácie, či mal potomkov. Dalo by sa teda predpokladať, že osoba, ktorá dala zasvätiť oltár v Rusovciach, mohla byť v príbuzenskom vzťahu s antiochijským praetorom praefectom. Rímania sa na tomto území nachádzali do konca 4. storočia po Kr. (Kraskovská 1974, 5) a za tohto predpokladu by teda mohol byť aj oltár datovaný do tohto obdobia. To je však v protiklade k ostatným okolnostiam a kontextom. Všetky ostatné nálezy oltárikov s votívnym zasvätením Jupiterovi Optimovi Maximovi sú datované v rozmedzí od polovice 2. storočia maximálne po 3 storočie po Kr. (Schmidtová/Jezná/Kozubová 2005, 27, 28, 30–35, 61). Za zmienku stojí aj nález terra sigillaty z príslušného rigolu cesty na skúmanej parcele (obr. 6). Na základe kolku ALBVCI, Drag 37, výrobcu Albucia z Lezoux, zo stredogalskej produkcie terra sigillaty (Vauthey/Vauthey 1964, 381–383) ho môžeme spoľahlivo datovať medzi roky 150 – 180 po Kr. Datovanie oltárika do 4. storočia na základe uvedeného mena sa preto v kontexte ostatných nálezov javí ako nepravdepodobné. Na otázku, kto bol Lucius Septimus Maior(i)nus, nedokážeme na základe získaných informácií jednoznačne odpovedať. S určitosťou vieme povedať len toľko, že nešlo o prepustenca, pretože tí mali len jedno meno (Schmidt 2004, 83).

V prípade podobných nálezov votívnych oltárov treba brať do úvahy dva aspekty. V prvom rade sú to nálezy votívnych oltárikov, ktoré obsahujú nápis I. O. M. V druhom rade na tvarovú podobnosť s oltárom z Kováčovej ulice s už vyselektovaných oltárov s nápisom I. O. M.. Naše „pátranie“ možno rozšíriť na nálezy oltárov s nápisom I. O. M. z celého územia Slovenska. Pre porovnanie pridajme dostupné publikované nálezy z územia Maďarska a z Rakúska (Carnuntum a okolie). Väčšina nápisov z Rusoviec je vo všeobecnosti datovaná do 2. – 4. storočia po Kr. (Hošek 1985, 161). Ako sme už videli vyššie, oltáre zasvätené Jupiterovi Najlepšiemu a Najvyššiemu z Rusoviec sú datované od polovice 2. – 3. storočia a našlo sa ich spomedzi všetkých najviac, spolu 9 kusov (Schmidtová/Jezná/Kozubová 2005, 67). Pre porovnanie – ostatné nájdené oltáre z Rusoviec boli zasvätené Jupiterovi Najlepšiemu a Najvyššiemu Dolichénskemu (5 kusov), Jupiterovi a Junove (1 kus), Salus Augusta (1 kus), Kybele, Attidovi a Isis (1 kus), Silvánovi (1 kus) (Schmidtová/Jezná/Kozubová 2005, 67). Za tvarovo najbližší k nášmu nálezu z Kováčovej ulice prichádza do

úvahy oltár nájdený na polohe Bergl datovaný medzi roky 238 – 244 po Kr. (Hošek 1984, č. 8; Žák-Matyašovský 2003, č. 52; Schmidtová/Jezná/Kozubová 2005, č. 33). Tento oltár má však o niečo väčšie rozmery (obr. 7).

Z Iže boli zdokumentované tri oltáre s nápisom I. O. M. (Kolník 1977b, 170-171; Hošek 1985, č. 35; Žák-Matyašovský 2003, č. 8; Ratimorská 1984, č. 43; Ondrouch 1938, č. 8; Žák-Matyašovský 2003, č. 9; Češka/Hošek 1967, č. 11; Pramene, č. 223). Sú datované na koniec 2. a na začiatok 3. storočia po Kr. Dva z nich sú uložené v Podunajskom múzeu Komárne, jeden z nich bol v súkromnej zbierke D. Tomečka, v súčasnosti je však jeho uloženie neznáme (Češka/Hošek 1967, č. 11; Pramene, č. 223; Žák-Matyašovský 2003, 13). Za tvarovo príbuzný k exempláru z Rusoviec nemožno považovať ani jeden z vyššie uvedených. Tvarovo podobný je však oltár venovaný Jupiterovi Optimovi Maximovi z Komárna (Žák-Matyašovský 2003, č. 28; Češka/Hošek 1967, č. 25; Ondrouch 1938, č. 16; Ratimorská 1984, č. 42). Je datovaný až do 4. storočia po Kr. a uložený v múzeu v Komárne. Na naše územie sa však dostali aj nálezy, ktoré pochádzajú pravdepodobne z Maďarska – antického Brigetia, no sú uložené v múzeu v Komárne. Z mesta Almásfűzitő pochádza malý fragment z oltára, zasväteného Jupiterovi Najlepšiemu a Najvyššiemu. Je uložený v múzeu v Komárne a datovaný medzi roky 200 – 220 po Kr. (Žák-Matyašovský 2003, č. 87; Češka/Hošek 1967, č. 18; Ondrouch 1938, č. 27; Ratimorská 1984, č. 50). Priamo z Brigetia sa do múzea v Komárne dostali štyri oltáre. Jeden z nich bol datovaný na koniec 2. storočia po Kr. a zvyšné tri od konca 2. storočia do polovice 3. storočia po Kr. (Žák-Matyašovský 2003, č. 90, 95, 96, 97; Češka/Hošek 1967, č. 7, 24, 23, 6; Ondrouch 1938, č. 22, 19, 21, 20; Ratimorská 1984, č. 37, 39, 40, 45). Ako tvarovo najbližší k exempláru z Rusoviec sa javí oltárik, ktorý venoval istý Iulius Messius, veterán (Žák-Matyašovský 2003, č. 95; Češka/Hošek 1967, č. 24; Ondrouch 1938, č. 19; Ratimorská 1984, č. 39). Datovaný je do 3. storočia po Kr. Toľko možno povedať k slovenským kamenným pamiatkam, ktoré sa viažu k nápisu, resp. zasväteniu bohovi Jupiterovi Najvyššiemu a Najlepšiemu. Z územia Maďarska pochádza množstvo exemplárov s nápisom I. O. M. Staršie nálezy sú už zaevidované v CIL (Corpus Inscriptionum Latinarum). Z novších nálezov boli nedávno publikované dva nápisy z lokality Almásfűzitő (Kovács/Lőrincz 2010, č. 4 a č. 5). Obe boli vyrobené z vápenca a datované sú na koniec 2. storočia až do konca 3. storočia (Kovács/Lőrincz 2010, 281, 282). V rakúskom Carnunte je situácia v porovnaní s Rusovcami rozdielna. V tesnej blízkosti, v dnešnom Bad Deutsch-Altenburgu, na Pfaffenbergu, sa totiž nachádzalo centrum kultu – svätyňa Jupitera Optima Maxima (Piso 2003). Všetky nápisy na kamenných pamiatkach z tejto lokality spracoval I. Piso. Medzi jednotlivými nálezmi prirodzene figurovali aj votívne oltáriky s nápisom I. O. M. a to v takom množstve, že bolo možné ich dať do celkového historického kontextu, vytvoriť chronológiu a tiež vypracovať typológiu na základe profilácie soklov oltárov (Kremer 2014, 82, 83). Najviac kamenných votívnych oltárov sa v Carnunte objavuje práve z obdobia od 2. po polovicu 3. storočia po Kr. (Kremer 2014, 82). V rovnakom čase je z územia Slovenska dokumentovaných najviac datovaných oltárov, čo samozrejme súvisí s prítomnosťou rímskych vojakov v tomto priestore a rozšírením kultu niektorých božstiev do provincií.

Z vyššie uvedených skutočností a podobnosti niektorých oltárov s nálezom z Kovácsovej ulice možno predbežne tento nález datovať do rozmedzia 2. – 3. storočia po Kr.

Záver

Nový nález kamenného votívneho oltára zasväteného Jupiterovi Optimovi Maximovi z Rusoviec výrazne obohacuje naše poznatky o tejto antickej lokalite. Jeho objav mimo lokality Bergl a v blízkosti starovekej cesty vzbudzuje niekoľko otázok. V príspevku sme žiaľ nedospeli k jednoznačným odpovediam. V prvom rade sa môžeme pýtať, či sa sem dostal náhodne, alebo či priamo súvisel s touto komunikáciou. K druhému aspektu patrí meno zhotoviteľa, ktoré naznačuje slobodného rímskeho občana, no neobsahuje žiadne vojenské tituly. Oltár nie je zdobený, ani inak významnejšie opracovaný, čo môže tiež čiastočne súvisieť s postavením jeho vyhotoviteľa. Aj napriek zmieneným faktom nedokážeme odpovedať na otázku, kto bol Lucius Septimus Maiorinus. Z toho vyplýva aj problematické datovanie. Na základe podobných nálezov votívnych oltárov, zasvätených Jupiterovi Optimovi Maximovi zo Slovenska, môžeme predbežne tento oltár datovať do rozmedzia 2. – 3. storočia po Kr. Presné datovanie je však v súčasnosti nemožné.¹

LITERATÚRA

- Bazovský 2000 – I. Bazovský: Osada Rimanov v Gerulate. Pam. Múz. 3/2000, 14.
Češka/Hošek 1967 – J. Češka/R. Hošek: Inscriptiones Pannoniae Superioris in Slovacia Transdanubiana asservatae, Brno 1967.
Hošek 1985 – R. Hošek: Tituli Latini Pannoniae Superioris annis 1967 – 82 in Slovacia reperti, Praha 1984/85.
Jelínek 2014 – P. Jelínek: Nové nálezy v Rusovciach. Informátor SAS 25/2014/1, 8.
Kovács/Lőrincz 2010 – P. Kovács/B. Lőrincz: Neue lateinische Inschriften aus Komitat Komárom-Esztergom I. Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik, Bd. 174 (2010), 277-287.
Kovács/Schmidtová 2011 – P. Kovács/J. Schmidtová: Rímsky milník z Gerulaty. Slov. Arch. 60-2, 2001, 311-318.
Kraskovská 1974 – L. Kraskovská L.: Rímske pohrebisko na parcele JRD v Rusovciach. Zbor. SNM 68, História 14, 1974, 81-111.

¹ Týmto by som sa rada poďakovala Mgr. Pavlovi Jelínkovi, PhD. zo SAHI, o. z. za dodanie podkladov na spracovanie a možnosť publikovať tento významný nález.

- Kremer 2014* – G. Kremer: Götter – und Weihedenkmäler aus Carnuntum – Die Frage der Datierung. In: AKTI XII. Medunarodnog Kolokvija o Rimskoj Provincijalnoj Umjetnosti Datiranje kamenih spomenika i kriteriji za određivanje kronologije Pula, 21 – 23 svibnja 2011. Pula 2014, 81-87.
- Ondrouch 1938* – V. Ondrouch: Limes Romanus na Slovensku. Bratislava 1938.
- Piso 2003* – I. Piso: Das Heiligtum des Jupiter Optimus Maximus auf dem Pfaffenberg/Carnuntum.1. Die Inschriften. In: Jobst. W. Herg.: Der römische Limes in Österreich, Vol 42. Wien 2003.
- Radnóti/Gabler 1982* – A. Radnóti/D. Gabler: Rusovcei (Oroszvár) ásátások (1942 – 1943). Commun. Arch. Hungariae 1982, 47-71.
- Ratimorská 1984* – P. Ratimorská: Rímske kamenné pamiatky v zbierkach múzea. Katalóg II., Rímska zbierky. Komárno 1984.
- Schmidt 2004* – M. G. Schmidt: Einführung in die lateinische Epigraphik. Wissenschaftliche Buchgesellschaft. Darmstadt 2004.
- Schmidtová/Jezná/Kozubová 2005* – J. Schmidtová/J. Jezná/A. Kozubová: Rímske kamenné pamiatky Gerulata. Bratislava – Nitra 2005.
- Schmidtová/Kozubová 2008* – J. Schmidtová/A. Kozubová: Výskumy na stavbách rodinných domov v Bratislave-Rusovciach. AVANS v roku 2006, Nitra 2008, 142, 143.
- Šedivý a kol. 2015* – J. Šedivý a kol.: Latinská epigrafia. Dejiny a metodika výskumov. Bratislava 2014.
- Varsik 1996* – V. Varsik: Archäologische Topographie des antiken Gerulata. In: K. Kuzmová/J. Rajtár (Hrsg.): Gerulata I. Nitra 1996, 7-43.
- Vauthey/Vauthey 1964* – M. Vauthey/P. Vauthey: Chronique céramique. Revue archéologique du Centre. Tome 3, Fascicule 4, 1964, 381-383.
- Žák-Matyasowszky 2003* – F. Žák-Matyasowszky: Antické nápisové pamiatky na území Slovenska. Nitra 2003.

Skratky

CIL – Corpus Inscriptionum Latinarum

Cod. Theod. – Codex Theodosianus, Theodosiani Libri XVI Cum Constitutionis Sirmondianis, Th. Mommsen et Paulus M. Meyer Ed., Berlin, 1905.

Lib. Ep. – Libanius, Epistulae. Nemecký preklad Otto Seeck: Die Briefe des Libanius. Leipzig, 1906.

Pramene – Pramene k dejinam Slovenska a Slovákov I. Územie Slovenska pred príchodom Slovanov, Bratislava 1998.

Online zdroje:

Gutsfeld, A.: „*Maiores*.” In: Der Neue Pauly, Hubert Cancik, Helmuth Schneider (Antike) Manfred Landfester Hrsg., Brill Online, 2015.

<http://referenceworks.brillonline.com/entries/der-neue-pauly/maiores>

FUND EINES VOTIVALTARS VON DER KOVÁČZOVÁ STRASSE IN BRATISLAVA-RUSOVCE

ANDREA NÁMEROVÁ

Im April 2014 begann auf der Kováčzová Straße in Bratislava-Rusovce eine archäologische Grabung, die einen überraschenden Fund brachte. Auf einer der untersuchten Parzellen wurde in situ ein Sandsteinaltar mit Motivinschrift gefunden. Er war der antiken Gottheit – dem Jupiter (I. O. M.) geweiht. Der Altar ist in dem Sockel, Schaft und Abakus gegliedert. Die Inschrift ist gut erhalten, die einzelnen Buchstaben sind gut sichtbar und auch der Rest vom Fund ist ohne größere Beschädigungen. Die Seitenwände und die Rückwand beinhalten keine weitere Inschrift und auch keine Dekorationen. Es ist ein einfacher Typ eines Altarsteins. Altäre vom ähnlichen Typ die dem Jupiter geweiht sind dokumentieren wir aus Bratislava-Rusovce in größerer Anzahl. Alle bisherigen Funde stammen aber von der Lage Bergl und zwei von ihnen wurden sekundär in der St. Veit Kirche in Rusovce verwendet. Der neueste Votivaltarfund von der Kováčzová Straße ist gegenwärtig der einzige in situ Fund von der Zivilsiedlung (vicus) und stellt so eine Bereicherung und Ergänzung unserer Kenntnisse über diese wichtige römerzeitliche Fundstelle. Vorläufig können wir ihm ins 2.-3. Jh. nach Chr. datieren.

Mgr. Andrea Námerová, PhD.

Rastlinná 8

Bratislava 851 10

andrea.namerova@gmail.com